

TÜRK - ARAP STRATEJİK DİYALOG PROGRAMI

TÜRK - ARAP
AKIL KİŞİLER KURULU
TOPLANTISI
SONUÇ RAPORU

Türk - Arap İlişkileri:
Stratejik Bağımlılık
ve Güven İnşası

-STRATEGY-



TÜRK - ARAP AKİL KİŞİLER KURULU TOPLANTISI SONUÇ RAPORU (TASLAK)

“Türk - Arap İlişkileri: Stratejik Bağımlılık ve Güven İnşası” ana teması ile **TASAM** (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi) ve **TAİM** (Türk - Arap İlişkileri Merkezi) işbirliğinde **2017-2021** yıllarını kapsayacak uzun vadeli makro vizyona sahip **Türk - Arap Stratejik Diyalog Programı** üst danışma organı olarak öngörülen **Türk - Arap Akil Kişiler Kurulu** sürecine dair görüş ve önerilerin tartışıldığı ilk Toplantı, **11 Mart 2017** tarihinde **Wish More Hotel İstanbul**'da başarıyla gerçekleştirilmiştir.

KATILIMCI LİSTESİ

Süleyman ŞENSOY, TASAM Başkanı

Osama AWNI, TAİM Başkanı

BE Yaşar YAKIŞ, TC Dışişleri Eski Bakanı

Salah ABDULMAKSUD, Mısır Enformasyon Eski Bakanı

Prof. Dr. Ekmeleddin İHSANOĞLU, TBMM Dışişleri Komisyon Üyesi

Mehmet Galip ENSARİOĞLU, TBMM Türkiye-İrak Dostluk Grubu Başkanı

BE Musa KULAKLIKAYA, SESRIC Genel Direktörü

BE Selim KARAOSMANOĞLU, Büyükelçi (E)

BE Prof. Dr. Ali Engin OBA, Büyükelçi (E) TASAM Başkan Danışmanı, Çağ Üniversitesi

BE Murat BİLHAN, Büyükelçi (E) TASAM Başkan Yardımcısı

Tuğgeneral (E) Dr. Fahri ERENEL, TASAM Başkan Danışmanı

Prof. Dr. Nurşin ATEŞOĞLU GÜNEY, Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Zeynep Özden OKTAV, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Çetiner ÇETİN, Yenişafak Gazetesi

Turan KIŞLAKÇI, Anadolu Ajansı Arapça Şube Müdürü

Munir SAİD, Uluslararası Kudüs ve Filistin Destek Birliği Genel Sekreteri

Talal CEMAL, Yemen İstanbul Konsoloslugu

Hamid Al-AHMAR, Arap Kulübü ve Parlamentolararası Kudüs Platformu Başkanı





İmad OSMAN, Tunus Nahda Hareketi Türkiye Temsilcisi

Ahmet İŞCAN, TASAM Uzmanı

Osman ORHAN, Dünya İslam Forumu Direktörü

Fethi ABDULKADİR, Baytülmakdis Öncüleri Derneği Genel Başkanı

Said El-HAC, Analist

Mahmud Said Al-SHAJRAWI

Faysal Al-ŞAFI, Türkiye'deki Libyalılar Derneği Başkanı

Ziyad BOUMAKHLA, TAİM Genel Müdürü

Mohamed VAARAB, TAİM Cezayir Sorumlusu, TAİM Müdür Yardımcısı

Mehmet ALTUNDAĞ, TAİM Koordinatörü

Sihem DOUBBUR, TAİM - Türk-Arap Kadın Platformu Başkanı

Dr. Amar İBRAHİM, Türkiye'deki Sudanlılar Derneği Başkanı

Dr. Eşref ABDULĞAFAR

Ala İsmail HAGI

Dr. Hişam MUHAMMED

TOPLANTI GÜNDEMİ

Türkiye'nin Arap halklarıyla tarihî, kültürel, sosyal yakınlığı ve bu gelişmelerin doğrudan veya dolaylı etkileri Türkiye ve Arap dünyasını birbirleri ile yakından ilgilenmeye zorlamaktadır. Çok boyutlu ve geleceğe dönük bir dış politika izleyen Türkiye, Arap dünyasında barış, istikrar ve refahın egemen olması için yürütülen çabalara güçlü ve aktif destek vermektedir.

Kalıcı barış, istikrar ve güvenlik ile sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması taraflar için büyük önem taşımaktadır. Güvenlik ve istikrarın tesisi, ekonomik kalkınma ve refah için "olmazsa olmaz"dır. Bu nedenle, Bölge'deki sorunların diyalog yoluyla çözülmesi, Bölge ülkeleri arasında karşılıklı ekonomik ve stratejik bağımlılığın artırılması ve sosyokültürel alanlarda ilişkilerin güçlendirilmesi için daha fazla çaba gösterilmelidir.

Gelinen noktada; din, dil, tarih ve coğrafya dışında Bölgemize güç ve adaleti getirecek karşılıklı bağımlılık inşası Türk - Arap ilişkilerinin önündeki temel zihinsel eşiktir. Türk ve Arap dünyasının diasporalarının karşılıklı sürece dâhil edilmesi ise yine temel stratejik alanlardan birisidir. Toplantı, Türkiye ve Arap ülkeleri arasında "Stratejik Bağımlılık ve Güven İnşası" parametrelerinin sağlıklı yönetilmesi ve ortak bilinç oluşturulması yönünde akademik, sivil katkı sağlamayı hedeflemektedir.





TOPLANTI NOTLARI

Dünya'daki temel trendlere bakıldığında "mikro-milliyetçilik" "entegrasyon" ve "öngörülemezlik" üzerinden gelişen küresel rekabette, güvenliğin ve devletin yeni doğasını belirleyen meydan okumaların; "kaynak ve paylaşım krizi", "üretim-tüketim-büyüme formülünün sürdürülemezliği", Çin kaldıracı ile "orta sınıfın tasfiyesi", "enerji, su ve gıda güvensizliği", hayatın her alanında "4. boyuta geçiş", "işgücünde insan kaynağının tasfiyesi", değişen devlet doğası ve beklenti yönetimi temelinde "sert güçten yumuşak güce geçiş" olduğu temel referanslar olarak şekillenmektedir.

Bu yeni küresel trendler ve bölgesel dengeler temelinde geliştirilecek Türkiye - Arap Ülkeleri Stratejik İşbirliği; din, dil, tarih ve coğrafya söylemlerini karşılıklı bağımlılığa taşıyan bir "model" ihtiyacını karşılamada örneklik teşkil edecektir. Siyasi iradenin içini dolduracak bir yol haritası ve envanter tanımlanmasına olan ihtiyaç da ivedi ve elzemdir. TASAM ve TAİM bu çerçevede sürece proaktif katkı sunacak olan ve 5 yıl sürmesi öngörülen Stratejik Diyalog Programı'nın derinleşmesi için çalışmaya devam edecektir.

Bölgemizde Arap Baharı ile başlayan türbülânsta ilan edilmemiş bir "Syks Pico" süreci derinleşerek devam etmektedir. Bölge ülkeleri arasındaki suni ve temelsiz rekabet bu bunalımı derinleştirmekte, 20. yüzyılın başındakine benzer sonuçların yaşanması ihtimalini artırmaktadır. Karşılıklı bağımlılığı derinleştiren ve ulusal önceliklere empati kuran bir politika için Türkiye ve Arap Ülkeleri var olan sinerjiyi Bölge'ye çok taraflı olarak taşınmalı ve daha fazla inisiyatif almalıdır.

"İhtiyaç medeniyetin üstüdür". Bu prensipten yola çıktığımızda liyakat ve eleştirel düşüncüyü yücelten bir perspektifle karşılıklı bağımlılığı inşa edebileceğimiz ortadadır. İhtiyaçlarımızı başkalarından karşılamaya devam ettiğimiz müddetçe diyalog arayışının sonuçsuz kalması ve konjonktürel krizler kaçınılmazdır.

Araplarla Türkler arasında coğrafya, tarih kültür ve kader ortaklığı bulunmaktadır. Türk - Arap ilişkilerinin geçmişi sadece Osmanlı dönemi ile ilgili değildir. Abbasiler döneminde ve izleyen dönemlerde Arap dünyasındaki Türk mevcudiyeti iki halkın birlikteliğinin altını çizmektedir. Türklerin Mısır'daki varlığı çok eski dönemlere dayanmaktadır. Anadolu'daki Arap mevcudiyeti ise daha da eskidir. Denilebilir ki, Mısır'da yaşayanların üçte biri Türklerle, Anadolu'da yaşayanların üçte biri ise Araplarla bir şekilde akrabadır. Türk (Kıpçak) dilinde ilk kitap katalogları erken dönemlerde Mısır'da hazırlanmıştır. İlk Türkçe gazete İstanbul'da değil Kahire'de basılmıştır. Batı klasiklerinin ilk kez Türkçeye çevrilmesine de Mısır'da başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrolarının neredeyse tamamı Arap topraklarında görev yapmış kişilerdir. Arap ülkelerinde kurucu görev üstlenen kadroların büyük bölümü de İstanbul'da eğitim almış ve Osmanlı devlet kademelerinde önemli görevler üstlenmiş kişilerden oluşmuştur.



Osmanlı'nın son dönemlerine kadar Araplar ve Türkler barış içerisinde bir arada yaşamıştır. **Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte ve sonrasında yaşanan olaylar ve sömürgecilerin "böl ve yönet" politikaları iki tarafın bir birinden uzaklaşmasına neden olmuştur.** İzleyen dönemde iç ve dış koşullar nedeniyle özgün politikalar ve stratejiler geliştirilememiştir. Bu yönde atılan adımlar ya tamamen sonuçsuz kalmış ya da bu adımların etkisi son derece sınırlı olmuştur. 1960'lı yıllardan itibaren küresel ve bölgesel gelişmeler Türkiye ve Arap ülkeleri için bir takım güçlüklerin yanında önemli ortak menfaat alanları da doğurmuştur. Bu dönemdeki gelişmeler **ortak menfaatlerin**, ilişkilerin geliştirilmesi noktasında ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Son dönemde ise "Arap Baharı" ve "15 Temmuz" olayları Türk - Arap ilişkileri açısından yeni bir dönemin başlangıcını teşkil etmiştir.

Türk - Arap ilişkilerinin önündeki engellerden biri de **söylem ve eylem arasındaki uçurumdur.** Çoğu zaman resmî kanallar ve sivil toplum örgütleri arasındaki görüşmelerde erişilebilir ve gerçekleştirilebilir olanın oldukça ötesinde bir söylem kullanılabilir. Bunun sonucunda taraflar arasında samimiyetsiz ve güven zedeleyici bir ortam oluşmaktadır. Bu durum ilişkilerde ilerleme kaydedilmesinin önündeki en temel engellerden biridir. Bu olumsuz durumun düzeltilmesi için örneğin; verilen sözlerin hukuki, ahlaki, diplomatik ve sosyolojik düzlemlerde takibini sağlayacak resmî ve sivil katılımı **bir erdemli hareketi** geliştirilebilir.

Yumuşak gücün etkisi abartılmamalıdır. Asıl olan yumuşak gücün sert güç için destekleyici unsur olarak kullanılabilmesidir. Bu noktada asıl düşünülmeye gereken mesele Orta Doğu'daki sert güç unsurları arasında eş güdüm sağlanması, yani bir ülkede bulunan askerî ve ekonomik kapasitenin **ortak çıkarlar** için nasıl kullanılabileceği ve nasıl bir **sinerji** oluşturulabileceği sorusuna cevap bulunmasıdır.

Arap dünyasına bir bütün olarak bakıldığında **halklar düzeyinde Türkiye'ye oldukça derin bir sempati** duyulduğu görülmektedir. Mevcut **yönetimler** açısından bakıldığında ise sivil toplumun son derece zayıf olması, demokrasi açığı, Türk - Arap ilişkileri, tarihin bagajı, uluslararası sistemin dayatmaları, rejimlere dönük tehdit algısı gibi nedenlerden dolayı **ciddi güçlükler** söz konusudur. Çoğu zaman da elitler ya da halklar arasında iyi tanıma, ya da eğitim politikaları nedeniyle yabancılaşma ve olumsuz imaj düşmanlık olabilmektedir. Bu noktada ön yargıların ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Türk - Arap ilişkilerinin geleceğinde; **demokrasi, insan hakları, inanç ortaklığı** gibi ilkelerin gücü göz ardı edilmemelidir. Bununla birlikte ekonomik kalkınma, ortak çıkarlar, ortak gelecek vizyonu, bölgesel uluslararası ilişkilerdeki sorunlar, büyük güçlerin bölgesel politikalarından kaynaklanan sorunlar Türk - Arap ilişkilerinin geleceği açısından **ciddi sorunlar** doğurmaktadır. Tüm bu sorunların iyi yönetilebilmesi, **aşağıdan yukarıya geniş katılımı programlarla** hazırlanacak olan ve konjonktürle ilgili değişikliklere uyum sağlama konusunda duyarlı orta ve uzun vadeli **ufku geniş ama gerçekçi stratejiler** geliştirilmesine bağlıdır.



Türk - Arap ilişkilerinin geliştirilmesi, devletler ve toplumlar arasındaki ilişkilerin ve dayanışmanın sağlam zemine oturtulması **ekonomik çıkar alanlarının geliştirilmesine** bağlıdır. Bu nedenle ekonomik, ticari ve siyasi alanlardaki mevcut ortak çıkar alanlarının güçlendirilmesi ve yeni ortak çıkar alanları oluşturulması **ortak kimlik unsurlarının ön plana çıkarılması**, kapasite inşası ve ilişkilerin geleceği bakımından hayati önem arz etmektedir. Türk - Arap ilişkilerinin sadece kültürel faaliyetlerle sınırlı kalması ilişkilerin gelişmesi önünde en önemli engeldir. Siyasi, stratejik ve ekonomik alanlardaki ilişkilerin çıkar ortaklığı temelinde geliştirilmesi kimlik temelli dayanışmayı güçlendirecek ve kalıcı hâle getirecektir. Çıkar alanları bir bütün olarak değerlendirilmeli, **tüm ülkelerin kazançlı çıkacağı yöntemler** geliştirilmeye çalışılmalı, bu mümkün olmadığında ise her ülkenin kendi çıkarını bu ülkeler arasında sorun çıkarmayacak şekilde savunmasına imkan tanınmalıdır.

Türk - Arap ilişkilerinde **en önemli ortak çıkar alanı beka sorunudur**. Günümüzde Irak toprakları farklı egemenlik alanlarına bölünmüştür. Suriye ise hızla bu yolda ilerlemektedir. Bölge'de sınırların yeniden çizilmesi yönündeki arayışlar Irak ve Suriye ile sınırlı değildir ve dolayısıyla **Türkiye ile birlikte Arap ülkelerinin neredeyse tamamı bu anlamda ciddi tehdit altındadır**. Türkiye ve Arap ülkeleri bu noktada stratejiler geliştirip işbirliği ortamı oluşturabilirlerse içinde buldukları sıkıntılı dönemi daha az hasarla geçiştirme imkanına sahip olacaklardır. Aksi takdirde her iki taraf da - beka sorunu dâhil - ciddi tehditlerle karşı karşıya kalacaklardır.

STK'ların güçlendirilmesi; **Türk ve Arap dünyası STK'ları arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi**; kültür, edebiyat, dil gibi alanlardaki faaliyetlerin halkın ve resmî kanalların katılımı ile genişletilmesi ve derinleştirilmesi, seminer, konferans ve kongre gibi etkinlikler düzenlenmesi, araştırma ve düşünce kuruluşlarının bu alandaki faaliyetlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Karşı taraf ülkelerde uzun süre kalan **dili, kültürü, duyarlılıkları, imkanları ve güçlükleri iyi öğrenen uzmanlara** ihtiyaç bulunmaktadır.

"Arap Baharı" sürecinde Arap ülkelerinde ortaya çıkan istikrarsızlık ve huzursuzluk pek çok Arap ülkesi vatandaşının Türkiye'ye **sığınmasına** neden olmuştur. Bunların Türkiye için ciddi ekonomik, sosyolojik ve siyasi güçlükler getirdiği bilinmekle birlikte, çok sayıda üstün vasıflı kişiler (düşünürler, akademisyenler, teknik elemanlar ile çok sayıda eğitilmiş ve kalifiye işçiler) de Türkiye'de gelmiş bulunmaktadır. Bu kişilerin Türk - Arap ilişkilerinin hatta Türkiye'nin İslam dünyası içerisindeki konumunun geleceğinde ciddi olumlu rol oynayabilecekleri mülahaza edilmektedir.

Milliyetçi ideolojiler karşılıklı olarak ilişkilere zarar vermektedir. Arap milliyetçiliğinin "ötekisi" Türkler, Türk milliyetçiliğinin "ötekisi" Araplar olarak belirlendiği ve kaldığı sürece milliyetçiliğin taraflar arası ilişkileri zehirlenmesi kaçınılmazdır. Türk milliyetçiliği için "Araplar bizi sırtımızdan vurdu", Arap milliyetçiliği için ise "bizim geri kalmamızın asıl nedeni Osmanlı sömürgesi olmamızdır" gibi gerçekliği tartışmalı ya da son derece sınırlı söylemler canlı kaldıkça ilişkilerin sağlıklı ve kalıcı bir zemine oturtulması mümkün değildir. Tarihte yaşanan istisnai hadiselerin genelleştirilmemesi ve Çanakkale Savaşı gibi ortak noktaların ön plana çıkarılması gerekmektedir.





Arap ülkelerinde ve Türkiye’de ulus inşası süreçlerinde geliştirilen **eğitim politikaları** da ilişkilerin zehirlenmesine neden olmaktadır. Özellikle eğitim müfredatının Türkleri ya da Arapları karşılıklı olarak ötekileştirmesi, tarafları birbirinden uzaklaştırmaktadır. Eğitim süreçlerinin daha sonraki nesilleri daha kötü etkilediği ortadadır. Oysa ekonomik kalkınma ve bölgesel istikrar için taraflar birbirlerine muhtaçtırlar. Türk ve Arap dünyaları arasındaki ayrışma sadece ve sadece üçüncü unsurların “böl ve yönet” politikalarına hizmet eder. Bu nedenle **eğitim müfredatının gözden geçirilmesi** Türk - Arap ilişkilerinin geleceği açısından öncelikli hedefler arasında yerini almalıdır.

Batılı ülkeler Arap dünyası ile ilişkilerini gerçekçi ve rasyonel bir zemine oturtmak için ciddi çaba sarf etmektedirler. Ekonomik yatırımlar, sivil toplum ile ilgili faaliyetler, siyasi ilişkiler, askerî ya da ekonomik gücün akıllı güce dönüştürülmesi, öğrenci ve akademisyen değişimi gibi faaliyetler bu bakımdan önemlidir. Batılı ülkeler tarafından kurulan **Arap etütleri merkezlerinin** sayısı ve etkinliği ile karşılaştırıldığında Türk ve Arap tarafların kendi aralarındaki ilişkilerini düzene koyma konusunda attıkları adımlar oldukça cılız ve etkisiz kalmaktadır. TİKA ve Yunus Emre Vakfı gibi kurumların faaliyetleri bu noktadaki açığın kapatılmasında önemli rol üstlenmişse de, gerek kaynak ve faaliyet yetersizliği, gerekse strateji eksikliği gibi nedenlerden dolayı karşılıklı kapasite inşası noktasında bu kurumların yetersiz kaldığı görülmektedir. Öğrenci ve akademisyen değişimi ile ilgili faaliyetler için de benzer eksiklikler söz konusudur. **Kaliteli öğrencilerin, duayen akademisyenlerin ve mütefekkirlerin değişimi** için çalışmaların biraz daha titizlikle yürütülmesi gerekmektedir. Ziyaretçi akademisyen ve öğrenci envanterinin karşılıklı ilişkilere daimi katkı sağlayacak şekilde takip edilmesi de ayrıca önemlidir.

İlişkilerin geliştirilmesi önündeki en önemli engellerden biri de **Türk diplomasisinin Arap dünyasına ilgisizliğidir**. Arap dünyasında görev yapan Türk diplomatların Arap dilini bilmemeleri, çağdaş Arap dünyası ile ilgili sorunlarla ilgili neredeyse hiç çalışma yapılmaması, TİKA gibi kurumların tarihî eser restorasyonu ve etkisi sınırlı sosyal yardım programları dışında kapasite inşası konusunda son derece yetersiz kalmaları da Türk - Arap ilişkilerinin gelişmesi önünde ciddi engel teşkil etmektedir.

Bölgesel **ortak çıkar alanlarının yeterince geliştirilememesi** ise İran ile hem Arap dünyası hem Türkiye arasındaki ilişkilerin ilerlemesi önündeki en önemli engeldir. Rasyonel ortak çıkar alanları inşa edilemediği için taraflar **kimlik politikaları** üzerinden Bölge’deki pozisyonlarını sağlama almaya çalışmakta, bu ise gerçekçi olmayan ve irrasyonel adımların daha da yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Bu durumun doğal sonucu Bölge’deki büyük güç mevcudiyetinin zemininin güçlenmesidir. Dolayısıyla, Bölge ülkeleri arasında behemehâl güçlü ve kalıcı çıkar alanları geliştirilmelidir.

Yakın tarihte Bölge ile ilgili kapsamlı **stratejiler Batılı ülkeler tarafından** geliştirilmiştir ve hâlihazırda onlar tarafından uygulanmaktadır. Arap ülkelerinin ve Türkiye’nin kendi aralarındaki ilişkileri, Batılı ülke stratejilerinin gölgesinde kalmakta ve daha ziyade Batılıların hesabına işlemektedir. Dolayısıyla, Arap dünyası ile Türkiye arasında **Bölge’nin geleceğine dair orta ve uzun vadeli ortak stratejiler** geliştirilmesi elzemdir.



Türkiye ile Arap dünyası tarafından geliştirilecek ortak stratejilerin; **mevcut sınırların dokunulmazlığı, iç işlerine müdahale edilmemesi, egemenlik haklarına saygı, tarafgir olmama** gibi bazı ilkelere riayet etmesi gerekmektedir.

İsrail tarihsel ve jeopolitik koşulların sonucu olarak Bölge'nin bir gerçeği hâline gelmiş bulunmaktadır. Bölge ile ilgili olarak geliştirilen strateji ve pazarlıklarda bu gerçeği göz ardı ederek kalıcı ve istikrarlı bir bölge inşa etme olasılığı düşüktür. İsrail'in, beka sorununu çözmek üzere yabancı ülkelere muhtaç olması, Bölge'de dış güç müdahalesini kalıcı hâle getirmektedir. Öte yandan, İran da Bölge'deki yalnızlığını hafifletmek üzere Almanya ya da Vatikan gibi aktörlerle işbirliğine gidebilmektedir. **Bölgesel sorunların öncelikle bölgesel aktörlerce yönetilebileceği uygun bir yönetim ortamı oluşturulmadıkça bu tür meselelerin halli ihtimali düşüktür.** Ulus devleti inşa eden temel ilkelere uygun olarak Bölge'de kurulacak yeni düzen içerisinde belli aktörlerin dış güçlere muhtaçlığını sona erdirecek, ama aynı zamanda sorun çıkaran ülkelerin tahammül edilemez kayıplarla karşılaşacağı durumlar oluşturulmalıdır. Bu amaçla **Westphalia** benzeri bir Orta Doğu konferansı toplanabilir ya da Orta Doğu'da bölge-dışı unsurların da katıldığı **AGİT** benzeri bir **güvenlik işbirliği yapısı** tasarlanabilir. Bu konuda tüm Arap ülkeleri önemli olmakla birlikte, Mısır ve Suudi Arabistan gibi özgül ağırlığı yüksek olan ülkelerle işbirliğine gidilmesi özellikle önemlidir.

Bölgesel işbirliği imkanlarını ve ortak çıkar alanlarını güçlendirmek üzere yoksul ya da zengin tüm tarafların kârlı çıkacağı, **Marshall Planı benzeri bir proje** geliştirilmelidir.

Orta Doğu'da devletlerin bazı noktalarda etkisiz kalması, hatta Irak, Suriye, Yemen ve Libya gibi ülkelerin başarısız devletlere dönüşmesi geniş halk kitlelerini kendi başlarının çaresine bakmak zorunda bırakmıştır. Bu ortamda **radikal unsurlar** güçlenmiş, DAİŞ benzeri örgütlenmeler Arap ülkelerinin ve Türkiye'nin iç ve dış siyasetlerini etkilemeye başlamıştır. Tüm Bölge - hatta İslam - ülkeleri tarafından tanınan meşru merkezî dinî otorite ya da kurumların olmaması terör örgütlerinin ideolojik bakımdan güçlenmelerine neden olmuştur. Türk ve Arap dünyasındaki **akademisyen ve düşünürlerin bu noktada ortak çalışmalar** yürüterek söz konusu boşluğu ortadan kaldırmaları, bölgesel ve küresel uluslararası ilişkilerin istikrarı ve barış için kaçınılmaz bir ihtiyaçtır.

Kültürel faaliyetlerin, ilişkilerin gelişmesi üzerindeki etkisi küçümsenmemelidir. **Sinema, dizi ve belgesel film** sektörlerindeki faaliyetler sadece ülke tanıtımı ve turizm reklamı ile sınırlı değildir. Dizilerde ve sinema filmlerinde ortaya çıkan **"ülke imajı", siyasi ve stratejik ilişkilerin geleceği** üzerinde kalıcı izler bırakmaktadır. Bu filmlerde işlenen bazı temaların halkları ve yönetimleri birbirinden uzaklaştırma anlamında kalıcı hasar oluşturduğu göz ardı edilmemelidir. Özellikle tarih konulu çalışmalarda bu hasarın daha derin olduğu söylenebilir. Bu nedenle **sinema, dizi ve belgesel film prodüktörleri ile iş dünyası, sivil toplum örgütleri, akademi ve kültür bakanlıkları arasında koordinasyon ve işbirliği** sağlanması kaçınılmaz bir zorunluluktur.



Arap ülkeleri ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesinin önündeki en önemli engel yönetimler arasındaki **iletişim kopukluğu, eşgüdümsüzlük, kıskançlıklar ve hatta rejimlerin bekasına dönük kuşkulardır**. Bu nedenle taraflar kendi güçlerinin sınırları ile ilgili koşulların tam bilincinde olarak gerçekçi politikalar geliştirmeleri, kuşku uyandıracak eylem ve söylemlerden uzak durmaları, bölgesel istikrar ve huzurun daha da bozulması hâlinde bunun tüm ülkeleri derinden etkileyeceğinin bilincinde olmaları gerekmektedir. Alanda yürütülen somut politikaların yanı sıra **algı yönetiminde** de başarı gereklidir. Bu noktada asıl yapılması gereken **karşılıklı bağımlılık ve kapasite inşasına** ağırlık vermektir. Ekonomik ve ticari ilişkilerin önündeki engellerin kaldırılması, örneğin **tercihli ticaret** gibi uygulamaların yaygınlaştırılması için azami çaba gösterilmesi gibi önlemler uzun vadeli stratejilerin çekirdeğini oluşturmaktadır.

Türk - Arap ilişkilerinin seyri; açıktır ki, İslam dünyasının geleceği üzerinde, tarihte olduğu gibi, belirleyici etkiye sahip olacaktır. Bu nedenle tarafların kendi aralarındaki ilişkilerini İslam dünyasına dönük politikaları çerçevesinde yeniden değerlendirmeleri gerekmektedir.

“Arap - Türk Stratejik Ortaklığı”; askerî, siyasi ve ekonomik boyutları olan; hızlı, duyarlı ve esnek taktik adımlar içeren bir planlaması olan; uzun vadeli, anlık dalgalanmalardan etkilenmeyen; sınırlılıkları göz önünde bulunduran; çok boyutlu coğrafi özelliklerin ortaya çıkardığı güçlükleri aşmayı hedefleyen; ortak paydaları net olan ve muhataplarda kafa karışıklığına izin vermeyen; dostları çoğaltmayı, düşmanları azaltmayı hedefleyen; uzun vadeli barışçıl birliktelik hedefleyen bir çerçeveye sahip olmalıdır. Yeni kurulacak olan ortaklıklar ya da ittifaklar yeni düşmanlıklara neden olmamalıdır.

Türk - Arap ilişkileri ile ilgili olarak yürütülmesi gereken çalışmalar geniş kapsamlıdır. İçeriği ve kapsamı geniş olan çalışmaların derinlikli ve gerçekçi sonuç üretmesi olasılığı düşmektedir. Bunun yerine sonuç odaklı, tüme varım yöntemiyle **mikro düzeyde sektörel, tematik, sonuç odaklı çalışmaların** yürütülmesi önemlidir. Enerji, su ve gıda güvenliği alanında yürütülecek çalışmalar bu bağlamda bir başlangıç noktası teşkil edebilir. Arap - Türk Borsası kurulması, ortak pazar oluşturulması, ortak şirket sayısının artırılması, teknoloji paylaşımının artırılması, **Arap - Türk lobisi oluşturulması, akademik ve düşünsel etkileşimin artırılması** gibi faaliyetlerin desteklenmesi kalıcı bir temel oluşturulmasını sağlayabilir.

Arap ülkelerinin tamamını kuşatan projelerin yönetilebilirlik ihtimali düşüktür. Bunun yerine öncelikle ülkeler arasında **askerî istişare mekanizmalarının** geliştirilmesi ve uzun vadeli stratejilerin buradan elde edilecek sonuçlara göre şekillendirilmesi gerekebilir. Türkiye ile Arap ülkeleri arasında sadece askerî kapsamlı bir ittifak yerine savunma işbirliğinin güçlendirilmesi daha gerçekleştirilebilir bir hedef olabilir.

Türkiye'nin Arap dünyası ile ilişkilerinde **bazı ülkelerin çok fazla ön plana çıkmasının diğer Arap ülkeleri ile ilişkileri gölgelemesine izin verilmemelidir**. Arap dünyası ile Türkiye arasındaki ilişkiler her Arap ülkesi ile ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Örneğin Mısır, Arap dünyasının tartışmasız lideridir. Mısır ile işbirliği olmadan Arap dünyasına dönük anlamlı, kapsamlı ve kalıcı politikalar ve strateji geliştirmek imkansızdır. Arap dünyası ile mevcut diyalogun çağdaş koşullara uyum sağlanarak geliştirilmesi zorunludur.



Arap - Arap ilişkilerinin nasıl düzeltileceği, Türkiye'deki Arap mevcudiyetinin ikili ilişkileri geliştirme bağlamına nasıl katkı sağlayacağı ve sığınmacıların toplumsal bütünleşmesinin nasıl sağlanacağı gibi konularda kapsamlı ve nitelikli araştırmalara acil ihtiyaç bulunmaktadır. TASAM ve TAİM işbirliğinde başlatılan Arap - Türk ilişkilerinin geleceğine dair strateji geliştirme inisiyatifinin bu noktada önemli katkı sağlayacağı mülahaza edilmektedir.

11 Mart 2017, İstanbul